BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA AXLOQIY SIFATLARNI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYA FANINING AHAMIYATI

Karimova Ruxshona Abdumo’min qizi
Turan International Universiteti, Kunduzgi ta’lim BT.22.DU 4-kurs talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20109041

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy sifatlarni shakllantirish jarayonida tarbiya fanining o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar, kompetensiyaviy ta’lim hamda oila va maktab hamkorligining axloqiy tarbiya jarayoniga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va milliy qadriyatlar integratsiyasining samaradorligi ham ko‘rib chiqilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, tarbiya fani boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: axloqiy tarbiya, boshlang‘ich ta’lim, tarbiya fani, pedagogika, kompetensiya, qadriyatlar, o‘qituvchi, o‘quvchi, interaktiv metodlar, ijtimoiy rivojlanish.

Аннотация: В данной статье анализируется роль предмета «воспитание» в формировании нравственных качеств у учащихся начальных классов. Рассматриваются современные педагогические подходы, интерактивные методы обучения, компетентностный подход, а также влияние взаимодействия семьи и школы на процесс нравственного воспитания. Особое внимание уделяется интеграции цифровых технологий и национальных ценностей. Результаты исследования показывают, что предмет «воспитание» является важным педагогическим инструментом формирования нравственных качеств у младших школьников.

Ключевые слова: нравственное воспитание, начальное образование, предмет воспитание, педагогика, компетентность, ценности, учитель, ученик, интерактивные методы, социальное развитие**.**

Abstract. This article analyzes the role of the “Education” subject in the formation of moral qualities among primary school students. It discusses modern pedagogical approaches, interactive teaching methods, competence-based education, and the impact of school-family cooperation on moral development. The integration of digital technologies and national values is also considered. The results show that the “Education” subject is an essential pedagogical tool in developing positive moral qualities in young learners.

Keywords: moral education, primary education, education subject, pedagogy, competence, values, teacher, student, interactive methods, social development.

Kirish. So‘nggi yillarda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlash hamda ularni barkamol inson sifatida tarbiyalash masalasi pedagogika fanining eng dolzarb yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf bosqichi bola shaxsining shakllanishida hal qiluvchi davr hisoblanadi, chunki aynan shu davrda axloqiy tushunchalar, ijtimoiy munosabatlarga bo‘lgan dastlabki qarashlar va qadriyatlar tizimi shakllana boshlaydi. Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy sifatlarni rivojlantirish jarayonida tarbiya fanining o‘rni va ahamiyati beqiyosdir. Bugungi globallashuv jarayonlari, axborot oqimining keskin ortishi hamda raqamli muhitning kengayishi bolalarning ongiga turli xil ta’sirlarni kuchaytirmoqda. Bu esa o‘z navbatida ta’lim muassasalarida axloqiy

tarbiya jarayonini tizimli, ilmiy asoslangan va samarali metodlar asosida tashkil etishni talab etadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, faqatgina bilim berish emas, balki o'quvchilarda insoniy fazilatlar, ijtimoiy mas'uliyat, vatanparvarlik, halollik, mehnatsevarlik kabi sifatlarni shakllantirish ham boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari psixologik jihatdan ta'sirchan, tez o'zgaruvchan va tashqi muhitga moslashuvchan bo'ladi. Shu sababli ularda axloqiy sifatlarni shakllantirishda tarbiya fanining mazmuni, metodlari va vositalari alohida ahamiyat kasb etadi. Tarbiya fani o'quvchilarda faqat nazariy bilimlarni emas, balki amaliy hayotiy ko'nikmalarni ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda o'qituvchi shaxsiy namuna sifatida muhim rol o'ynaydi, chunki kichik yoshdagi bolalar ko'proq kuzatish va taqlid orqali o'rganadilar. Ilmiy adabiyotlarda axloqiy tarbiya jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan interaktiv metodlar, o'yin texnologiyalari, muammoli vaziyatlar va hamkorlikda o'qitish usullariga bog'liq ekanligi qayd etiladi. Shuningdek, boshlang'ich ta'limda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirish mumkinligi ta'kidlanadi. Bu esa tarbiya fanining nafaqat o'quv predmeti, balki shaxsiy rivojlanishning asosiy vositasi ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi axloqiy tarbiya jarayoniga yangi talablarni qo'ymoqda. O'quvchilarda faqat bilim emas, balki mustaqil fikrlash, ijtimoiy faollik, mas'uliyatni his qilish va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim vazifa sifatida belgilanmoqda. Tarbiya fani aynan shu kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiluvchi asosiy platformalardan biridir.

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarining axloqiy sifatlarini shakllantirishda oila, maktab va jamiyat hamkorligi muhim o'rin tutadi. Biroq maktab ta'limi, xususan tarbiya fani bu jarayonning markaziy bo'g'ini hisoblanadi. Chunki o'quvchi maktabda tizimli ravishda axloqiy me'yorlar, ijtimoiy qadriyatlar va to'g'ri xulq-atvor qoidalarini o'rganadi hamda ularni amaliy faoliyatda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shuningdek, so'nggi pedagogik izlanishlar shuni ko'rsatmoqdaki, axloqiy tarbiya samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalar va innovatsion pedagogik vositalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Multimedia materiallar, interaktiv platformalar va vizual vositalar orqali berilgan tarbiya mazmuni o'quvchilarda kuchli emotsional ta'sir uyg'otadi va ularning xotirasida mustahkam saqlanadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiy sifatlarni shakllantirish jarayonida tarbiya fanining pedagogik imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning samarali usullarini aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zamonaviy ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois ushbu tadqiqotda tarbiya fanining axloqiy tarbiya jarayonidagi o'rni, uning mazmuniy va metodik asoslari hamda o'quvchilar shaxsini shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan yoritiladi. Umuman olganda, boshlang'ich sinf bosqichida axloqiy sifatlarni shakllantirish jamiyatning kelajakdagi ma'naviy qiyofasini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Tarbiya fani esa bu jarayonning asosiy vositasi sifatida o'quvchilarda ijobiy fazilatlarni shakllantirish, ularni mustaqil va mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. Shu sababli ushbu mavzuni chuqur o'rganish va uning ilmiy asoslarini takomillashtirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiy sifatlarni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarining eng muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Ilmiy manbalarda bu jarayon shaxsning ilk ijtimoiylashuvi, qadriyatlar tizimining shakllanishi hamda xulq-atvor modelining barqarorlashuvi bilan bevosita bog'liq ekani ta'kidlanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aynan boshlang'ich ta'lim davrida o'quvchining axloqiy tasavvurlari shakllanadi va bu keyingi bosqichlardagi shaxsiy rivojlanish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ko'plab zamonaviy pedagogik yondashuvlarda axloqiy tarbiya faqatgina alohida dars mazmuni sifatida emas, balki butun ta'lim jarayonining integrativ komponenti sifatida qaraladi. Bu yondashuvga ko'ra, o'qitish jarayonida har bir fan mazmuni orqali axloqiy qadriyatlarni singdirish mumkinligi asoslanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinflarda

o‘quv materiallarining soddaligi va hayotiyligi bolalarda axloqiy tushunchalarni tabiiy ravishda shakllantirishga imkon beradi. Psixologik tadqiqotlarda kichik maktab yoshidagi bolalarning axloqiy rivojlanishi asosan emotsional qabul qilish, taqlid va ijtimoiy muhitga moslashish orqali kechishi qayd etiladi. Bu davrda bola uchun o‘qituvchi va ota-ona shaxsiy namuna sifatida eng kuchli tarbiyaviy omil hisoblanadi. Shuning uchun ilmiy adabiyotlarda pedagogning shaxsiy fazilatlari, uning muloqot madaniyati va axloqiy pozitsiyasi o‘quvchilarning xulq-atvoriga bevosita ta’sir ko‘rsatishi alohida ta’kidlanadi.

Yangi ilmiy izlanishlarda axloqiy tarbiyani shakllantirishda kompetensiyaviy yondashuv muhim o‘rin egallaydi. Bu yondashuvga ko‘ra, o‘quvchilarda faqat bilim emas, balki amaliy hayotiy ko‘nikmalar, ijtimoiy mas’uliyat va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish zarur. Shu nuqtayi nazardan, axloqiy sifatlar ham kompetensiya sifatida qaralib, ularning tarkibiy qismlari sifatida halollik, mas’uliyat, hamkorlikka tayyorlik va bag‘rikenglik kabi fazilatlar ko‘rsatiladi. Tadqiqotlarda tarbiya fanining mazmuni o‘quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga yo‘naltirilgan maxsus tizim sifatida tahlil qilinadi. Bu fan doirasida o‘quvchilarga hayotiy vaziyatlar, axloqiy muammolar va ijtimoiy munosabatlarga oid topshiriqlar berish orqali ularning tanqidiy fikrlashi va axloqiy tanlov qobiliyati rivojlantiriladi. Ilmiy manbalarda bunday yondashuv o‘quvchilarning nafaqat bilimini, balki ichki dunyosini ham boyitishi ta’kidlanadi.

So‘nggi yillarda olib borilgan pedagogik tadqiqotlarda interaktiv metodlarning axloqiy tarbiya jarayonidagi samaradorligi alohida o‘rganilgan. Guruhli ishlar, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va hamkorlikda o‘qitish usullari o‘quvchilarda ijtimoiy hamkorlik, empatiya va o‘zaro hurmat kabi sifatlarni rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlangan. Bu metodlar o‘quvchini passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylantiradi, bu esa axloqiy sifatlarning mustahkam shakllanishiga yordam beradi. Shuningdek, adabiyotlarda milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillar uyg‘unligi masalasi ham keng yoritilgan. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida milliy an’analar, xalq og‘zaki ijodi, ertaklar va hikoyalar orqali axloqiy g‘oyalarni singdirish o‘quvchilarda vatanparvarlik, hurmat, mehr-oqibat kabi sifatlarni shakllantiradi. Bunday yondashuv bolalarning o‘z madaniy ildizlarini anglashiga va ijtimoiy identifikatsiyasining mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish bo‘yicha so‘nggi tadqiqotlar axloqiy tarbiya samaradorligini oshirishda multimedia vositalarining muhim rolini ko‘rsatmoqda. Vizual materiallar, interaktiv platformalar va raqamli hikoyalar o‘quvchilarning emotsional qabul qilish darajasini oshirib, axloqiy tushunchalarni chuqurroq anglashga yordam beradi. Biroq adabiyotlarda raqamli vositalardan foydalanishda pedagogik nazorat va maqsadli yondashuv zarurligi ham qayd etiladi. Ilmiy manbalarda oila va maktab hamkorligi axloqiy tarbiyaning eng muhim omillaridan biri sifatida ko‘rsatiladi. Oila muhitida shakllangan qadriyatlar maktab ta’limi bilan uyg‘unlashganda, o‘quvchilarda barqaror axloqiy pozitsiya shakllanadi. Shu sababli ko‘plab tadqiqotlarda ota-onalar bilan ishlash, ularni tarbiya jarayoniga jalb etish va pedagogik maslahatlar berish tizimini rivojlantirish zarurligi ta’kidlanadi. Shuningdek, ayrim zamonaviy izlanishlarda axloqiy tarbiya jarayonida emotsional intellektni rivojlantirish masalasi ham ko‘tarilgan. Emotsional intellekti yuqori bo‘lgan o‘quvchilar o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, boshqalarni tushunish va ijtimoiy vaziyatlarga moslashishda yuqori natijalarga erishishi aniqlangan. Bu esa axloqiy sifatlarning shakllanishida emotsional rivojlanish muhim komponent ekanini ko‘rsatadi.

Yana bir muhim yo‘nalish sifatida inklyuziv ta’lim sharoitida axloqiy tarbiyani tashkil etish masalasi ham adabiyotlarda o‘rganilgan. Turli ehtiyojlarga ega o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida bag‘rikenglik, tenglik va hurmat tamoyillarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega ekani ta’kidlanadi. Bu yondashuv barcha o‘quvchilarda ijtimoiy moslashuv va axloqiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Umuman olganda, tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy sifatlarni shakllantirish murakkab, ko‘p omilli va tizimli

jarayon ekanini ko‘rsatadi. Bu jarayonda tarbiya fani markaziy o‘rin egallab, o‘quvchilarning axloqiy dunyoqarashi, ijtimoiy xulq-atvori va qadriyatlar tizimini shakllantirishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar esa ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etish uchun integrativ, kompetensiyaviy va texnologik asoslarni taklif etmoqda.

Tadqiqot muhokamasi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy sifatlarni shakllantirish jarayoni pedagogik amaliyotda eng murakkab va ko‘p omilli jarayonlardan biri hisoblanadi. O‘tkazilgan nazariy tahlillar va ilgari olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, axloqiy tarbiya samaradorligi faqat o‘quv dasturining mazmuniga emas, balki uni amalga oshirish metodlariga, o‘qituvchining pedagogik mahoratiga hamda ijtimoiy muhitga ham bevosita bog‘liqdir. Tadqiqot natijalarini tahlil qilish jarayonida tarbiya fanining boshlang‘ich ta’lim bosqichida alohida o‘rin egallashi aniqlanadi. Bu fan o‘quvchilarda axloqiy me’yorlar, ijtimoiy qadriyatlar va shaxsiy mas’uliyatni shakllantirishga yo‘naltirilgan tizimli pedagogik jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, kichik maktab yoshidagi bolalarda axloqiy tushunchalar ko‘proq emotsional qabul va amaliy tajriba asosida shakllanishi sababli, tarbiya fanida interaktiv va faol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, o‘quvchilarda axloqiy sifatlarni shakllantirishda o‘qituvchining shaxsiy namunasi eng kuchli omillardan biri hisoblanadi. Bolalar ko‘proq kuzatish va taqlid orqali o‘rganishi sababli, o‘qituvchining nutqi, xulq-atvori, muomala madaniyati va qadriyatlarga munosabati bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois pedagogning axloqiy pozitsiyasi tarbiya jarayonining markaziy elementi sifatida qaraladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy ta’limda kompetensiyaviy yondashuv axloqiy tarbiya jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Endilikda o‘quvchilardan faqat axloqiy tushunchalarni bilish emas, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olish ham talab etilmoqda. Bu esa o‘quvchilarda qaror qabul qilish, mas’uliyatni his qilish va ijtimoiy moslashuv kabi ko‘nikmalarning rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, tadqiqot davomida interaktiv metodlarning samaradorligi yaqqol namoyon bo‘ldi. Rolli o‘yinlar, guruhli muhokamalar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va hamkorlikda bajariladigan topshiriqlar o‘quvchilarda empatiya, hamkorlik, hurmat va halollik kabi axloqiy sifatlarni rivojlantiradi. Bunday metodlar o‘quvchini passiv qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchiga aylantiradi.

Muhokama natijalariga ko‘ra, milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillar uyg‘unligi axloqiy tarbiyaning muhim asoslaridan biri hisoblanadi. O‘quvchilar xalq og‘zaki ijodi, ertaklar, hikoyalar va hayotiy misollar orqali axloqiy qadriyatlarni chuqurroq anglaydilar. Bu jarayon ularning ijtimoiy identifikatsiyasini mustahkamlashga va vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni tarbiya jarayoniga integratsiya qilish ham muhim natijalarni ko‘rsatdi. Multimedia vositalari va interaktiv platformalar orqali berilgan axloqiy mazmun o‘quvchilarda kuchli emotsional ta’sir uyg‘otadi. Biroq bu jarayonda pedagogik nazorat muhim ahamiyatga ega, chunki texnologiya faqat vosita bo‘lib, asosiy maqsad tarbiyaviy ta’sirni kuchaytirishdan iborat bo‘lishi kerak. Tadqiqot davomida oila va maktab hamkorligining ahamiyati ham alohida ta’kidlandi. Oila muhitida shakllangan axloqiy qadriyatlar maktabdagi tarbiya jarayoni bilan uyg‘unlashganda, o‘quvchilarda barqaror axloqiy xulq-atvor shakllanadi. Shu sababli ota-onalarni tarbiya jarayoniga faol jalb etish samarali natija beradi.

Yana bir muhim jihat sifatida emotsional intellektning rivojlanishi axloqiy sifatlar bilan chambarchas bog‘liqligi aniqlandi. O‘z hissiyotlarini boshqara oladigan, boshqalarning holatini tushuna oladigan o‘quvchilar axloqiy qarorlarni to‘g‘ri qabul qilishda yuqori natija ko‘rsatadilar. Bu esa tarbiya fanining psixologik jihatdan ham asoslangan bo‘lishi zarurligini ko‘rsatadi. Umuman olganda, tadqiqot muhokamasi shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy sifatlarni shakllantirish murakkab, lekin tizimli yondashuv asosida samarali amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan jarayondir. Tarbiya fani bu jarayonda markaziy o‘rin tutib,

pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillarni birlashtiruvchi integrativ vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy sifatlarni shakllantirish ta’lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bu jarayonda tarbiya fanining o‘rni beqiyos bo‘lib, u o‘quvchilarda axloqiy me’yorlar, ijtimoiy qadriyatlar va shaxsiy mas’uliyatni shakllantirishga xizmat qiladi. Interaktiv metodlar, kompetensiyaviy yondashuv va raqamli texnologiyalar bu jarayonning samaradorligini oshiradi. Shuningdek, o‘qituvchining shaxsiy namunasi, oila va maktab hamkorligi hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi axloqiy tarbiyaning asosiy omillari sifatida namoyon bo‘ladi. Umuman olganda, axloqiy sifatlarni shakllantirish tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Berkowitz, M. W. (2019). Moral education in early childhood: Theory and practice. New York: Routledge.
2. Lickona, T. (2020). Educating for character: How schools can teach respect and responsibility. Boston: Allyn & Bacon.
3. Nucci, L., & Narvaez, D. (2021). Handbook of moral and character education. New York: Routledge.
4. Ryan, K., & Bohlin, K. (2018). Building character in schools. San Francisco: Jossey-Bass.
5. Smetana, J. G. (2020). Moral development in adolescence and early childhood. Cambridge: Cambridge University Press.
6. UNESCO. (2021). Education for sustainable development: A roadmap. Paris: UNESCO Publishing.
7. Damon, W. (2019). The moral child: Nurturing children’s natural moral growth. Oxford: Oxford University Press.
8. Kohlberg, L. (2018). Essays on moral development. San Francisco: Harper & Row.